

אנליסט // מגדירים מחדש את העצמי

האם העולם משתנה? האם רעיון "הגבולות הפסיכולוגיים" נמצא בסכנת הכחדה? או שהוא עמוק ובסיסי בטבע בכלל ובטבע האנושי בפרט וסופו שיכחיד את הטרנד הנוכחי?

10:09 05.04.2017 מאת: איתי שילוני

החודש ייצא בארצות הברית הסרט "המעגל", שכתב וביים ג'יימס פונסולדט, בהתבסס על ספר המדע הבדיוני המצליח של דייב אגרס העוסק באחת הסוגיות המרעישות והמטרידות של העשורים האחרונים: חדירת הטכנולוגיה לחיינו באופן שהופך אותם לחסרי גבולות ושקופים לכל. את "המעגל", מנהלת החברה המזכירה את גוגל ופייסבוק, מוביל מנהל כריזמטי ועוצמתי בשם אימון ביילי, אותו משחק טום הנקס. המוטו של ביילי: "לדעת זה טוב, אבל לדעת הכל זה טוב יותר", מתממש באמצעות תוכנת מעקב ההופכת את חיי העובדים וחוויותיהם לזמינים לכל. בטרילר נראה ביילי נואם בפני קהל עובדים-מערצים. "אנחנו נראה הכל ונדע הכל", הוא מטיף, "אין סודות, הכל פתוח, וכך נמצה את הפוטנציאל של הטבע האנושי". בסרט, גישתו הקיצונית של הגורו מאתגרת על ידי אלה השואפים לשמור על עולם מוסרי שיש בו גבולות. בעידן הרשתות החברתיות זהו מאבק שאנחנו יכולים להזדהות איתו. לפרסם או לא לפרסם תמונות בפייסבוק? אנחנו שואלים את עצמנו כי אנחנו רוצים לדמיין שיש לנו עדיין שליטה. הדלפת ויקיליקס ממארס על ארסנל הפריצה של הסי.אי.אי מעידה על כך שאין שום גבול בין פרטי לחשוף, בין אישי לציבורי.

בספר חדש קיבצו שני חוקרים קנדים, ג'ין גקנבר וג'ונתן באון, מאמרים בנושא השפעת ההתפתחות הטכנולוגית של האינטרנט על המושג הפסיכולוגי הקרוי "גבולות". בספר, שכתבתו "Boundaries of Self and Reality Online", הם מתמודדים עם מה שהם מכנים "פסיכולוגיית-סייבר". לטענתם, בעידן האינטרנט מתחדדות שאלות כגון: מי אני? מי אנחנו? מהי המציאות? ומה מוחשי?

כולנו גדלנו על חשיבותם של גבולות ברורים בין מציאות לדמיון, בין פרטי לציבורי, בין אינטימיות לנחלת הכלל. אנחנו לומדים "לכבד" גבולות בין ילדים להורים, בזוגיות, במשפחה, בין ארגונים ובין מדינות. ההתפתחות המואצת של האינטרנט דוחפת לכאורה את הטבע האנושי הרחק מכל מה שלמדנו על גבולות. האינטרנט חוצה גבולות פיזיים. הוא מעודד יצירת כפר גלובלי. פייסבוק, אינסטגרם ואחרות הופכות מה שפעם נחשב אינטימי לנחלת הכלל.

היכולות המתפתחות של ניתוחי ביג דאטה הופכות את כל מה שנהגנו לשייך לפנטזיות פרטיות לנחלת כלל הגורמים השיווקיים המקיפים אותנו. וזה עוד לפני שהאזינו לנו ממש כשישבנו עם חברים ושוחחנו על טיול לסין, והופ קיבלנו לסמארטפון הצעה מבוקינג דוט.קום. האם העולם משתנה? האם "גבולות פסיכולוגיים" הוא רעיון הנמצא בסכנת הכחדה? או שהוא עמוק ובסיסי בטבע בכלל ובטבע האנושי בפרט וסופו שיכחיד את הטרנד הנוכחי? גקנבר ובאון מדברים על גבולות שילכו ויתמוססו, ויוגדרו מחדש במענה לשאלות כמו מהי המציאות ומהי זהות.

שאלת הזהות והגדרה העצמית היתה חמקמקה עוד לפני עידן האינטרנט, ומחקרים פסיכולוגיים ניסו ומנסים עדיין להגדיר את "העצמי". תיאורטיקנים כמו היינץ קוהוט עסקו בהגדרת "עצמי אמיתי" ו"עצמי מדומיין". אבחנות פסיכיאטריות כמו הפרעת אישיות גבולית והפרעת אישיות נרקיסיסטית מבוססות בין היתר על פערים בתפישה של בני אדם את עצמם אל מול ה"מציאות". והנה, כולנו רואים כיצד אנשים מבססים את החוויות שלהם על האופן שבו הן ישתקפו ברשתות החברתיות. הפסיפס הזה של המצגים הוא בסופו של

דבר ה"פרופיל". האם פרופיל הוא זהות? על סמך הפרופיל מוצעות לנו חוויות ופריטים לרכישה. בעולם של פסיכולוגיית סייבר אין גבול בין העצמי המוצג לעצמי "האמיתי". מה שאנו מציגים ברשת הופך להיות הזהות.

לא כולם שותפים לתחושה או לחרדה שהאינטרנט או הרשתות החברתיות ישנו משהו בסיסי בנפש האדם ובמערכות היחסים שבני אדם יוצרים. ד"ר אלקס קרוטסקי, פסיכולוגית חברתית ועיתונאית, סבורה שהאינטרנט משמש "שעיר לעזאזל", ומואשם שלא לצורך וללא ביסוס מדעי בשורת השפעות חברתיות שליליות. לשיטתה, כמו במקרים קודמים של תמורות טכנולוגיות שאירעו במקביל לשינויים חברתיים, יש נטייה להאשים את הטכנולוגיה במקום לברר את ההשפעות החברתיות שהתחוללו באותה עת. קרוטסקי טענה כי גם לתחומים הנתפשים ככאלה שהושפעו במובהק מהאינטרנט כמו ההשלכות של זהות, היחס למין, והאינטרנט כתשתית להפצת קיצוניות ושנאה, אין בהכרח תמיכה מדעית. לטענתה, יהיה קשה לבצע מחקר באווירה שהיא מכנה "פאניקה מוסרנית" לגבי האינטרנט והשפעותיו.

האם אנחנו מדברים על שינויים מהותיים ומפחידים מאחר שהם כאלה, או מאחר שאנחנו חוששים מהבלתי מוכר? אנחנו כנראה מבינים שלא כל מה שידוע לנו על מערכות יחסים ואנשים משתנה לבלי היכר. אנחנו זוכרים שכך דיברו הורינו על המעבר משיחות פנים אל פנים לשיחות בטלפון, והוריהם על הפטיפון שהרס את השירה שליוותה את הריקודים לאור המדורה. שינוי מביא עמו חרדה. ועצם הידיעה הזו, על הקשר בין שינויים לחרדות, מראה כי משהו בסיסי אינו משתנה בטבע האנושי. כל מי שנולד לפני דור ה-Y ימצא בכך נחמה. וכל מי שנולד בדור ה-Y או לאחריו יבין את הנחמה שבמוכר כשיתמודד עם השינויים שאותם יביאו לפתחו ילדיו ונכדיו.